

2.2. Pilsētas un tautas

2.daļas 2.nodaļa saucas „Pilsētas un tautas”. Nodaļā ir apakšnodaļas „Pilsētas dvēsele”, „Tautas, rases, valodas”, „Pratautas, kultūras tautas, fellahu tautas”.

Vispirms autors emocionāli apraksta Mikēnu un Krītas savdabību un atšķirību vienai no otras, jo katrai ir sava dvēsele, kas atspoguļojas arhitektūrā, kā arī savstarpējās attiecībās, arheologu atsegto villu formā, atrastajos amatnieku darinājumos, kuri liecina par „māksliniecisko amatu” augsto līmeni. Iespējams, liela nozīme bija ēģiptiešiem, kuri bija pametuši Nilas krastus un pārcēlušies uz Krītu.

Pirmatnējais cilvēks Špenglera ieskatā bija klejojošs dzīvnieks, zināms mikrokosms, kas nav saistīts ar noteiktu dzīves vietu un ir bez dzimtas, bailīgs un piesardzīgs, vienmēr tiecas kaut ko atraut sev no dabas. Pamatīgākas izmaiņas sākās tikai ar zemkopības rašanos. Zemnieks necenšas aplaupīt dabu, bet gan cenšas izmainīt dabu. Cilvēka dvēsele saplūst ar dabas dvēseli. Naidīgā daba kļūst draugs un sabiedrotais. Zeme kļūst zeme-māte. Zemnieka māja ir grandiozs simbols pastāvīgai dzīves vietai, kā arī privātīpašumam.

Kas zemniekam ir viņa māja, tas kulturālam cilvēkam ir pilsēta. Kulturālam cilvēkam pilsēta ir kaut kas pretējs klejošanai, liecina par patstāvību. Turpretī civilizācijas cilvēkam pilsēta zaudē savu simboliku – piesaisti noteiktai dzīves vietai. Civilizācijas cilvēks ir intelektuālais klejotājs – bez dzimtas, garīgi brīvs. Frāze „*Ubi bene ibi patria*” ir pareiza pirms un pēc kultūras. Tātad pirmatnējā mežonībā un civilizācijas stadijā.

Visas lielās kultūras ir pilsētu kultūras, kad cilvēks ir pilsētībūvniecības dzīvnieks. Vispasaules vēstures kritērijs ir pilsēta, pilsētnieki. Vispasaules vēsture ir pilsētnieka, pilsētas cilvēka vēsture. Pilsēta ir masu dvēsele, kas reizē ir arī vienojoša dvēsele – atsevišķu māju vienotāja. Benediktiešu mūki apmetās uz dzīvi neapdzīvotā laukā, franciskāņi un dominikāņi dzīvoja pilsētās. Pa īstam pirmie pilsētnieki bija jezuīti. Māksla, reliģija, zinātne ir pilsētas garīgie elementi, sveši zemnieka dvēselei.

Špenglers raksturo pilsētas vēsturisko attīstību, kā rezultātā izveidojās lielas pilsētas un mazas pilsētas, kā arī galvaspilsētas un „pasaules galvaspilsētas”. Katrā no pilsētas veidiem ir sava atmosfēra, attieksme pret ekonomisko darbību, naudu. Pilsētu vēsture ir vienota ar buržuāzijas veidošanos. Buržuāzija ir tipiska pilsētas šķira.

Tiek apskatīta „pasaules galvaspilsētu” specifika: atrautība no dabas, samākslotība, intelektuālā spriedze prot atpūsties vienīgi „izklaides” formā, un viss noslēdzas ar civilizācijas cilvēka statusa iegūšanu. Tas ir garīgi neauglīgs cilvēks, metafiziski pavērsts pret nāvi. Cilvēks neredz jēgu dzemdēt bērnus. Pilsētu inteligence un feminisms veido vienu veselumu. Atsacīšanās no bērniem ir augsti attīstītās inteligences pozīcija jau antīkajā laikmetā. Zemnieks izvēlas saviem bērniem māti, pilsētnieks izvēlas dzīves pavadoni. Zemniece ir māte, Ibsena daiļdarbu sieviete ir „intelektuāle”, pieder pati sev; bērnu audzināšanas problēmu vietā viņai ir „garīgie konflikti”. Daudzbērnu ģimenes sāk asociēties ar provinciālismu, provinci. Tā rezultātā civilizācijās samazinās iedzīvotāju skaits, un nelīdz nekādi pasākumi demogrāfiskā stāvokļa uzlabošanai. Tas tā notika jau Romas impērijā.

Špenglers salīdzina kultūras formu valodu ar civilizācijas formu valodu. Kultūras formas piesaistītas attiecīgajai vietai, augsnei, saknēm. Ja kultūras formas atrauj no tās vietas, augsnes, saknēm, tad tās iet bojā. Civilizācijas formas nav nekam piesaistītas. Tās ērti jūtas visur. Tāpēc tās enerģiski izplešas.

Špenglers kategoriski neatzīst jēdzienu „tauta”, kas sengrieķu un ķīniešu domāšanā nekad neeksistēja. Uz Zemes dzīvo nevis tautas, bet cilvēki. Tauta ir romantisks vārds, kas nav jālieto. Špenglers iesaka vārdu „rase”. Par rasi viņš sauc radniecīgu cilvēku kopumu, kas ir piesaistīts zināmai teritorijai. Rases sākums ir ģimene, turpinājums – cilts. Pamatā ir asinsradniecība un dzīves pastāvība noteiktā ainavā. Rasei ir valoda, kas sākumā izteica atsevišķu cilvēku jūtas saskarsmē ar ārējo pasauli, bet vēlāk kļuva par cilvēku saziņas līdzekli. Rase ir kaut kas kosmisks un garīgs, astronomiski atkarīgs. Valoda ir kauzāla parādība. Rases instinkti un valodas gars ir dažādas pasaules. Uz rasi attiecas vārdu „laiks” un „tieksmes” visdziļākā būtība. Uz valodu attiecas vārdu „telpa” un „bailes” dziļākā nozīme. Kā raksta Špenglers, „tagad tas viss ir apraksts zem vārda „tauta””.

Raksturojot valodu, Špenglers izsakās par valodas zīmju kopu un valodas ekspresīvo iedabu, ko valodai piešķir attiecīgā rase – valodas lietotāja. Ekspresīvā iedaba nav atdarināma. T.s. mirušās valodas ir valodas kā zīmju kopas bez rases ekspresivitātes. Tāpēc nākas atšķirt „valodu” un „runu”. „Runa” ir ekspresīvā izpausme: rases emocionāli iesaiņotā valoda. Piemēram, mēs varam (raksta Špenglers) zināt ēģiptiešu valodu, bet nevaram zināt ēģiptiešu runu, jo nav seno ēģiptiešu.

Tas pats attiecas uz mākslu. Mākslas stilu, formas u.tml. var iemācīties, nodot tālāk. Taču tas viss kļūs dzīvs tikai tad, ja saplūdis ar mākslinieku ģildes māksliniecisko izjūtu, kļūs ģildei organiska sastāvdaļa.

Cilvēku, rases dvēsele atspoguļojās mājā, kas vēsturiski veidojas kā ļaužu iekšējā izjūta. Mājas dvēsele un cilvēku dvēsele ir viens un tas pats. Nākas nošķirt dvēseles izteiksmes valodas pasauli no acij domātās izteiksmes valodas pasaules. Māja ir dvēseles izteiksme, arhitektūra ir acij domāta izteiksme.

Špenglers interesanti raksturo cilvēku lietu pasauli – traukus, ieročus, apģērbu u.c. Materiālo lietu pasaule raksturo cilvēku dzīves veidu, darba veidu, karošanas veidu, un vienmēr ir zināms „pagarinājums” rokām. Lietu pasaules darinājumos cilvēku ieskatā ir ietverts burvestīgs spēks. Špenglera interesantais cilvēku lietu pasaules raksturojums ir lieliska liecība tam, ka „materiālā kultūra” un „garīgā kultūra” ir mākslīgs dalījums, jo viss attiecās uz „kultūru”, kaut gan pats Špenglers jēdzienu „kultūra” pamatā attiecina tikai uz garīgo sfēru.

Špenglers, un tas arī ir interesanti, visu laiku izsakās par kosmosa ietekmi. Šī ietekme attiecas uz visu – cilvēku, rasi, māju, valodu.

Valodas rašanos, attīstību un tās rezultātus Špenglers filosofiski izseko, beigās nonākot līdz valodas lietošanai dažādās diplomātiskajās manipulācijās, liekuļošanā, melošanā, kad melošanu atsedz arī žesti. Špenglers neatzīst iespēju konstatēt runas un vārdu sākotni. Valodas sākums atklājas reizē ar „mikroorganisma” rašanos. Valoda ir jau ieprogrammēta „mikroorganisma” struktūrā. Tāpat maldīgs esot priekšstats par „tīras” valodas pastāvēšanu. Tā nemēdz būt. Valoda vienmēr eksistē kopā ar žestiem, mimiku, uzsvāriem. Svarīgs moments bija gramatikas, teikumu, darbības vārdu rašanās, paaugstinot abstrakcijas pakāpi valodas lietojumā.

Rakstu valodas attīstība ir vienota ar izglītību. Vārdi pieder katram cilvēkam. Rakstu valoda pieder tikai izglītotiem cilvēkiem. Pirmie izglītotie cilvēki ar rakstu valodas prasmi bija garīdznieki. Rakstu valoda atbrīvoja cilvēku no tagadnes diktāta. Rakstu valoda ir augstāks abstrakcijas līmenis nekā runa un klausīšanās. Rakstu valoda attīsta gramatiku līdz augstākajai pakāpei. Rakstu valoda atspoguļo sociālo stratifikāciju, vienmēr ir bijusi garīdznieku privilēģija. Ar laiku rakstu valoda attiecas uz aristokrātiju, pilsētniekiem, buržuāziju. Zemniecība nekad nav bijusi kompetenta rakstu valodā.

Pēc valodas vēsturiskās attīstības apskata Špenglers pievēršas jēdzienam „tauta”, lai, kā viņš saka, ieviestu kārtību tautas formās, ko ir saputrojusi vēstures zinātne. Tāpat nepieciešams noskaidrot tautas kritērijus, atbildot uz jautājumu „Kas ir noteicošais tautas veidošanās procesā – asinis, valoda, ticība, valsts, ainava?”. Autors paskaidro, ka tautība ir apziņas rezultāts: cilvēks apzinīgi izvēlas sev tautību, vadoties no savas iekšējās izjūtas; no tās izjūtas, kura nosaka cilvēkam vistuvāko tautu, to tautu, kuru viņš izvēlas sev. Turklāt cilvēks to dara ar patosu. Tauta ir cilvēku savienība, kuras dalībnieki jūtas līdzīgi. Ja kopības sajūta izzūd, tad arī tauta izzūd. Ļoti svarīgi ir nošķirt tautas nosaukumu no pašas tautas. Tautas nosaukuma izvēlē ir liela daudzveidība.

Špenglers par tautas vienojošo pamatu uzskata cilvēku grupas dvēseles vienotību. Tā var rasties dažādu vēsturisko notikumu rezultātā, aizstāvēt savas intereses. Tautu veido liktenis, likteņa kopība zināmai ļaužu grupai. Noteicošais nav valodas kopība, kā arī ķermeņa izcelsmes vienotība. Tautu par tautu padara „mēs” iekšējā apziņa. Jo dziļāka šī apziņa, jo spēcīgāka ir vienotības apziņa, vienotības spēks. Eksistē enerģiskas un vājas, pārejošas un nesalaužamas tautas formas. Tautas var mainīt valodu, rasi, etnonīmu un valsti, taču kamēr ir dzīva tautas dvēsele, tauta var sev pievienot jebkuras izcelsmes cilvēkus un tos pārveidot. Asinsradniecība, tās tīrība ir zinātniska problēma, bet nevis tautas problēma, jo neviena tauta nav tīrasinīgi monolīta, bet sastāv no dažādām „asinīm”. Rasu naids ir mākslīgi radies bez jebkādas fizioloģiskās izcelsmes pamata. Rasu naids ir tumsonības rezultāts.

Špenglers tautas iedala trijās grupās: tautas pirms kultūras, tautas kultūrā un tautas pēc kultūras. Tautas kultūrā ir visaugstākais līmenis. Tās tautas, kuras vēl nedzīvo ar savu kultūru, Špenglers iesaka dēvēt par „pratautām”. Tautas pēc kultūras viņš dēvē par fellahu tautām. Tautas ar kultūru Eiropā radās X gadsimtā, kad pēkšņi mostas faustiskā dvēsele. No karolingu impērijas sakšiem, švābiem, frankiem, vestgotiem, langobardiem negaidīti rodas vācieši, franči, spāņi, itāļi.

Špenglers netieši izvirza jautājumu, kas ir primārais: tauta jeb kultūra, kura apgaro attiecīgo tautu. Viņš izsakās par tautām ar apolloniskā, faustiskā un maģiskā stila kultūrām. Maģiskā stila kultūra ir arābiem.

Primārā ir kultūra, bet tautas ir tikai simboliskās formas, kurās saliedētie cilvēki izpilda savu likteni. Sanāk, ka kultūrai ir kaut kāda transcendentāla (kosmiska) sākotne.

Par nāciju Špenglers sauc tautu, kas stila ziņā pieder vienai kultūrai. Nācijas pamatā ir ideja. Nācijas kopējo esamību nosaka kopējais liktenis, esamības laiks un vēsture, tautas kopīgā attieksme pret rasi, valodu, valsti, zemi, reliģiju.

Pratautas un fellahu tautas pārdzīvo t.s. zooloģiskos bēgumus un paisumus, notikumus bez plāna, mērķa un bez noteikta ilguma, kad it kā visu laiku kaut kas notiek, bet patiesībā nekas nenotiek. Tautas ar kultūru dzīvo apmēram 10 paaudzes.

Nācijā visa tauta nav vienmērīgi attīstīta. Nāciju veido tautas attīstītākais kodols – mazākums. Vēstures priekšā jebkuru nāciju reprezentē mazākums – dižciltīgie kā tautas zieds. Pilsētu attīstības rezultātā nācijas pamats kļūva buržuāzija. Tā nemēdz būt, ka „kultūras tauta” sakrīt ar visu tautu. Tas tā notiek tikai pratautās un fellahu tautās, kurās visi ir vienādi. Kamēr tauta ir nācija, tikmēr tajā ir mazākums, kurš visas tautas vārdā realizē tautas vēsturi.

Antīkajā laikmetā cilvēks piederēja nācijai kā pilsonis; maģiskajās nācijās sakramentāla akta rezultātā; jūdu nācijās apgraizīšanas rezultātā; kristietības nācijās – kristīšanās rezultātā.

Rietumos visas nācijas ir cēlušās no dinastijām. Tām piemīt vēsturiskuma izjūta: izjūta par vēsturisko izcelsmi, vēsturisko virzību, vēsturisko lomu vispār. Dinastijas apzinās savu ģeoloģisko virzību, kas ir rases ideāls, attiecīgajai dzimtai/dinastijai turpinoties no vienas paaudzes uz otru paaudzi kā vienotai ģimenei. Antīkie cilvēki lepojās ar savu izcelsmi no

dieviem un mītu varoņiem. Faustiskā laikmeta cilvēki lepojās ar savu izcelsmi no viena senča. Rietumeiropā, kā raksta Špenglers, līdz 1789.gadam nācijas izpratnes pamatā bija dinastiskais princips, pēc minētā gada – arī valodas princips. Dinastijas ap sevi konsolidēja to sociālo veidojumu, ko sāka dēvēt par tautu, nāciju. Franču revolūcija sāka abstrakti tautā, nācijā iekļaut visus attiecīgās zemes iedzīvotājus. Tas bija process, kurā nacionālā apziņa sāka emancipēties no dinastijas principa. Tas bija racionālisma panākums. Vispārējās cilvēktiesības, brīvība un vienlīdzība ir literatūra un abstrakcija, bet nevis fakti. To norāda Špenglers. Racionālistiskā atsacīšanās no dinastijas lomas nevar iznīcināt tautas/nācijas atmiņā dinastijas lomu, kas saglabājas. Arī „dzimtā valoda” ir dinastijas vēstures produkts. Nācijai nevar piederēt katrs. Nācija nav visiem domāta. Nācijas piederība iedzimst tāpat kā rakstnieka, filosofa talants. Piederība nācijai ir nebūt visu cilvēku iekšējā spēja. Nācijā ir mazākums, kurš iedvesmo masas, rīkojās tautas/nācijas vārdā, interesēs. Vārdi „tauta mostas” ir tikai retoriska frāze un nekas vairāk. Mostas mazākums, modinot arī nāciju/tautu. Špenglera nācijas traktējums asociējas ar mūsdienās populāro jēdzienu „elite”.